

DRUŠTVENO ŽIVLJENJE, KONGRESI IN SIMPOZIJI

SPOMINSKA SLOVESNOST OB 80-LETNICI ROJSTVA PROF. DR. METODA MIKUŽA

Dne 20. decembra 1989 ob 10. uri dopoldne je bila v prostorih oddelka za zgodovino na Filozofski fakulteti spominska svečanost ob osemdesetletnici rojstva zaslužnega rednega profesorja dr. Metoda Mikuža, utemeljitelja katedre za sodobno zgodovino. Spominski članski sestanek, ki sta ga organizirala oddelka za zgodovino in Zgodovinsko društvo Ljubljana, se je udeležilo okrog 50 njegovih najožjih sodelavcev, bivših in sedanjih študentov. Uvodno besedo je imel predstojnik oddelka za zgodovino redni prof. dr. Ignacij Voje. Mikužev najožji sodelavec redni prof. dr. Miroslav Stiplovšek je v krajšem prispevku spregovoril o deležu prof. Mikuža v raziskovanju novejših slovenske zgodovine. Osrednja točka dnevnega reda je bil referat rednega prof. dr. Toneta Ferenca »Problematika samoodločbe in suverenosti slovenskega naroda po drugem zasedanju AVNOJ«.

Po končani spominski slovesnosti je delegacija oddelka za zgodovino (redni prof. dr. Vasilij Melik, akademik, zaslužni redni prof. v pokoju dr. Ferdo Gestrin, redni prof. dr. Ignacij Voje, redni prof. dr. Miroslav Stiplovšek, redni prof. dr. Tone Ferenc, redni prof. dr. Dušan Nečak in bibliotekarka Nataša Stergar) obiskala grob prof. dr. Metoda Mikuža na Velikih Poljanah nad Ortnekom, se poklonila njegovemu spominu in položila cvetje.

Ignacij Voje

Ob 80-letnici rojstva prof. dr. Metoda Mikuža naj uvodoma posebej poudarimo, da je ostal vse življenje tesno povezan z Dolenjsko, kjer je bil rojen 22. decembra 1909 v Prečni pri Novem mestu. Na Dolenjskem je nato nekaj časa služboval kot duhovnik, večino svojega partizanstva od leta 1942 dalje je preživel v tej pokrajini, Dolenjce je po osvoboditvi zastopal kot poslanec v zvezni skupščini; kot univerzitetni profesor je študente na ekskurzijah s posebno ljubeznijo seznanjal z zgodovinskimi znamenitostmi Dolenjske, na Zukovem pod Grmado, s pogledom na Slemena, na rojstno vas svoje matere, si je zgradil počitniško hišo, v kateri je napisal številna dela, po upokojitvi pa mu je bila tudi stalen dom; svojo tesno navezanost na Dolenjsko je izrazil tudi pred smrtjo 9. aprila 1982 v poslednji želji, da bi počival na pokopališču na Velikih Poljanah nad Ortnekom. Na njem ob cerkvi Sv. Tomaža sedaj nagrobna plošča z napisom dr. Metod Mikuž priča, da so mu njegovi najbližji zadnjo voljo izpolnili.

Dr. Metod Mikuž je začel pot univerzitetnega učitelja julija 1947, ko je bil imenovan za izrednega profesorja za zgodovino narodnoosvobodilne borbe. Predavanja za tematiko, za katero še skoraj ni bilo literature, so terjala od prof. Mikuža izjemne napore pri pripravi, z neposrednim študijem tedaj še neurejenih virov. Prof. Mikuž je najprej razširil predavanja tudi na narodno zgodovino med vojnoma, nato še na zgodovino narodov in narodnosti Jugoslavije po osvoboditvi leta 1945, v zaporedju pa je predaval tudi občo zgodovino tega časa. Leta 1956 je bil izvoljen za rednega profesorja za občo zgodovino in zgodovino narodov Jugoslavije po prvi svetovni vojni. Te delovne naloge je opravljal do upokojitve leta 1980.

Prof. Mikuž je s svojimi tehtnimi, kritičnimi in aktualiziranimi predavanji med študenti vzbudil veliko zanimanje za novejšo zgodovino, s svojo metodo dela v seminarju pa jih je znal usmerjati tudi v raziskovalno delo. Pri prvih raziskovalnih korakih je pomagal skoraj vsem, ki so v okviru Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, sedaj Inštituta za novejšo zgodovino, pa tudi v drugih raziskovalnih, muzejskih in arhivskih ustanovah začeli proučevati novejšo slovensko zgodovino. Številne njihove razprave in monografije, za katere je dal prof. Mikuž s svojimi predavanji in konsultacijami ter posebej s fundamentalnimi znanstvenimi deli dragoceno oporo, so hkrati najboljša potrdilo, da je uspešno opravil eno temeljnih nalog univerzitetnega učitelja, vzgojo mladih znanstvenih kadrov.

Znanstveni opus dr. Mikuža iz časa 1933—1982 obsega 277 bibliografskih enot — samostojnih publikacij, razprav, člankov in recenzij, vsebinsko pa zajemajo vsa tri obdobja novejših narodne in obče zgodovine, čas med vojnoma, obdobje druge svetovne vojne in NOB ter po letu 1945, z nekaj deli, zlasti z obema doktorskima disertacijama, pa je segel tudi v problematiko starejših obdobj. Med temi številnimi deli naj posebej navedemo dve: Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917—1941 (Ljubljana 1965) in Pregled zgodovine narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji (v petih knjigah), s katerima si je ustvaril posebno mesto v slovenskem in jugoslovanskem zgo-

dovinopisju. Z njima smo Slovenci dobili za preglednimi orisi starejših zgodovinskih obdobji tudi njihovo nadaljevanje za čas od ustanovitve jugoslovanske države do osvoboditve maja 1945. Ob tem je treba poudariti, da se njegova pregledna orisa po bogastvu podatkov in ugotovitvah ter po načinu nastanka bistveno razlikujeta od običajnih del te vrste in nimata primera v drugih jugoslovanskih pokrajinah. Obe deli sta skoraj izključno rezultat študija virov, za obdobje med svetovnima vojnama zlasti časopisnih; osvetlitev poglobitvenih procesov in posebnosti NOB slovenskega naroda pa temelji zlasti na bogatih arhivskih virih. Zadnje obdobje svojega raziskovalnega dela je posvetil proučevanju »časa, v katerem živimo«. Smrt mu je preprečila uresničitev tega velikega načrta, postumno pa sta izšli dve knjigi dela Svet po vojni za čas od leta 1945 do 1963. Glede znanstvenega opusa prof. Mikuža naj poudarimo, da je z njim opravil pionirsko delo pri proučevanju novejših obdobji nacionalne in tudi obče zgodovine ter postavil temelje za nadaljnje monografske študije, hkrati pa opravil tudi veliko delo pri široki popularizaciji sodobne zgodovine tudi z referati na številnih znanstvenih srečanjih slovenskih in jugoslovanskih zgodovinarjev. Potem ko je za posamezna dela dobil Kajuhovo nagrado, nagrado vstaje slovenskega naroda, nagrado 4. julij in najvišje slovensko priznanje za znanstveno delo — Kidričevo nagrado, je leta 1980 kot prvi slovenski zgodovinar za življenjsko delo dobil tudi najvišje jugoslovansko priznanje — nagrado AVNOJ.

Izjemno pomembna je bila tudi družbena angažiranost prof. Mikuža, ki je bil nosilec partizanske spomenice 1941 in številnih visokih odlikovanj. Izvršni odbor OF ga je v začetku 1943. leta postavil za verskega referenta glavnega štaba NOV in PO Slovenije, na zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju je bil izvoljen za člana Slovenskega narodnoosvobodilnega odbora in plenuma OF, na drugem zasedanju AVNOJ pa za člana njegovega širšega predsedstva. Z opravljanjem teh odgovornih političnih nalog je povezano Mikuževo sodelovanje pri številnih pomembnih odločitvah vodstva slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja in pri širjenju množične osnove OF. Po osvoboditvi je prof. Mikuž opravljal še številne družbenopolitične funkcije, bil član svetov institucij s področja zgodovine, zelo aktiven pa je bil tudi v Zgodovinskem društvu za Slovenijo, ki ga je izvolilo za svojega častnega člana. Več let je bil član univerzitetnega sveta, v letih 1958—1960 je bil dekan Filozofske fakultete, na fakulteti pa je opravljal tudi druge funkcije. S podelitvijo naziva zaslužni profesor sta Filozofska fakulteta in Univerza leta 1981 izrazili dr. Mikužu tudi visoko priznanje za opravljeno pedagoško-znanstveno delo.

V času hudih preizkušenj, v kakršnih živimo, se naš spomin na univerzitetnega učitelja, kolega in prijatelja Metoda Mikuža posebno pogosto ustavlja pri temeljnih življenjskih resnicah in vrednotah, ki nam jih je posredoval pri predavanjih, seminarjih in razgovorih in za katere si je prizadeval, da bi jih ne le sprejeli, temveč da bi nam postale tudi vodilo našega razmišljanja in ravnanja. Kot eno temeljnih človeških zapovedi je poudarjal delo in zato je današnja oblika obuditve spomina nanj s predavanjem o problematiki samoodločbe in suverenosti slovenskega naroda po drugem zasedanju AVNOJ, ki ji je tudi sam v raziskavah posvetil veliko pozornost, takšna počastitev prof. dr. Metoda Mikuža, ki je v skladu z njegovim življenjem in delom.

Miroslav Stiplovšek

Spoštovani zbor!

Od smrti prof. Metoda Mikuža je minilo že sedem let, pa še vedno čutimo praznino, ki je nastala na našem oddelku po njegovi smrti. Posebno to občutimo v zadnjem času, ko preživljamo dneve usodnih odločitev za slovenski narod in bodočnost Jugoslavije. Metod Mikuž je s pronicljivimi analizami v razgovorih včasih napovedal dogodke in procese, ki so se zdeli nemogoči, toda že v kratkem času so se njegova predvidevanja uresničila. V spominu nam je ostal njegov zadnji nastop v javnosti ob praznovanju štiridesetletnice OF na simpoziju v Ljubljani leta 1981. Svoj uvodni referat, kjer je razčlenil vso veličino Osvobodilne fronte slovenskega naroda, je zaključil s preroško mislijo, da se bo Jugoslavija razvijala v demokratično smer, ali pa je ne bo več.

Ko je bil Metod Mikuž julija 1947 imenovan za izrednega profesorja za zgodovino narodnoosvobodilne borbe, je bila z njegovim imenovanjem ustanovljena prva katedra za najnovejšo zgodovino na jugoslovanskih univerzah. Kasneje je razširil veniam legendi še na obdobje stare Jugoslavije in na obdobje po letu 1945. Predaval je paralelno občo zgodovino in zgodovino jugoslovanskih narodov po letu 1918. Ustavil je vse pogoje, da so se kasneje razvile tri samostojne katedre sodobne zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani. V spominu mi je ostalo njegovo nastopno predavanje »Zbor odposlancev kočevskega zbora in njegovo gradivo«. Bilo je nadvse slovesno, kajti predavanje je imel v zbornični dvorani univerze ob navzočnosti najvišjih predstavnikov naše družbe. Poklic ordinarija je prof. Mikuž opravljal do upokojitve leta 1980 z vso resnostjo in odgovornostjo.

Pri študentih je bil prof. Mikuž zelo priljubljen, čeprav je bil pri izpitih strog. Njegova predavanja so se odlikovala po preglednem, temeljitem in plastičnem prikazovanju tudi najbolj zapletenih zgodovinskih procesov ter ob nenehnem povezovanju z aktualnimi dogajanjimi in problemi pri nas in v svetu. Značilnost njegovih predavanj je bila tudi v tem, da je bil ob najbolj občutljivih temah vselej ustvarjalno kritičen in to v času, ko dnevni politiki takšen način razmišljanja še ni ustrezal.¹ Ob tem je pri študentih vselej utrjeval spoštovanje do izbojevanih temeljnih človeških vrednot narodnoosvobodilnega boja. Zlasti je prišla ta humana komponenta do izraza ob vsakoletnem vodenju študentskih ekskurzij na Kočevski Rog ali v partizansko bolnico Franjo, kjer je razkrival človeške razsežnosti medsebojnih odnosov, ki jih je doživljal v partizanih. Kar se tiče ekskurzij, ki jih je smatral za specialno obliko poučevanja na terenu, je bilo njegovo načelo, da mora študent najprej spoznati svojo ožjo domovino, pa Jugoslavijo, šele nato naj bi prišlo na vrsto inozemstvo. Peš smo z njim prekrizirali skoraj celo Slovenjo, predvsem znamenite kraje iz NOB, pri čemer nismo nikdar prezrli tudi drugih spomenikov, dediščine preteklih časov. Nepozabni so ostali zimski pohodi v partizanske Dražgoše, ali pomladanski v sončna Goriška Brda. Prehodili smo z njim Pohorje podolgem in počez, ogledali smo si postojanke v Polhograjskih Dolomitih. Iz svojega programa ni izpustil poti odposlancev slovenskega naroda v Jajce, pri čemer je obnavljal spomine na čas, ko se je kot član slovenske delegacije prebijal proti Jajcu.

Z živo besedo je znal pritegniti zanimanje študentov za najnovejšo zgodovino. V seminarju je s svojo metodo uspel doseči aktivno sodelovanje večine študentov. O interesu, ki ga je znal vzbuditi za novejšo zgodovino, zgovorno priča dejstvo, da si je izredno veliko študentov izbralo diplomske naloge iz sodobne zgodovine. Iz njegovega seminarja so izšli skoraj vsi, ki se danes v zgodovinskih, arhivskih in muzejskih ustanovah ukvarjajo z najnovejšo zgodovino. Bili so deležni njegove izdatne pomoči pri začetkih znanstveno-raziskovalnega dela. Mnogi so pod njegovim mentorstvom in s temami iz najnovejše slovenske zgodovine dosegli magisterij in doktorat zgodovinskih znanosti.

Prof. dr. Metod Mikuž je zapustil bogato dediščino. Hvaležni smo mu za njegovo pedagoško delo, hvaležni za skrb, ki jo je kot predstojnik posvečal oddelku za zgodovino. V spominu učencev je ostal kot samosvoja, toda pokončna osebnost.

Ignacij Voje

20. PAZINSKI MEMORIJAL

Pazin, 22. september 1989

Znanstveno srečanje *Pazinski memorijal* pripravlja Katedra Čakavskega sabora iz Pazina. V okviru Čakavskega sabora (pričel je delovati leta 1969 v istrskem Žminju na pobudo pesnika, akademika Zvaneta Črnje), ki ima po Istri, Kvarnerju in drugod več svojih podružnic — kateder, ima *Pazinski memorijal* nalogo, da na vsakoletnih srečanjih obravnava probleme istrske in kvarnerske zgodovine 19. in 20. stoletja. Zgodovinarji so se v okviru memoriala prvič sestali septembra leta 1970. Poslej se je zvrstilo še 19 vsakoletnih sestankov. Leta 1989 je bil jubilejen, dvajseti po vrsti. Memorial v polni meri opravičuje delo, ki ga opravlja. Njegov pomen sega preko ozemlja Istre in Kvarnerja, v svoje delovanje je vključil slovenske, srbske in italijanske zgodovinarje, ki obravnavajo Istro in sosednje kraje. Prireditelji z neprikritim ponosom ugotavljajo, da je memorial pravzaprav edino redno shajanje hrvaških zgodovinarjev na območju hrvaške republike. Prireditelj je v teku let v organiziranje memoriala vključil celo vrsto ustanov, predvsem s Hrvatske. Za Slovence ni nepomembno vedeti, da sta soorganizatorja tudi Inštitut za novejšo zgodovino iz Ljubljane in novogoriški Goriški muzej. Pazinski prireditvi daje poseben pomen edicija *Pazinski memorijal*, ki objavlja akte vsakoletnih simpozijev. Doslej je izšlo že 19 zajetnih zvezkov (18. in 19. zvezek sta bila predstavljena na 20. memorialu), ki zajemajo gradivo, prebrano na memorialih v letih 1970—1983. Zamudo, s katero objave gradiva sledijo srečanjem, opravičujejo v največji meri finančne zadrege.

Jubilejni sestanek je potekal v okviru teme *Klasni i nacionalni odnosi u Istri od druge polovice XIX stoljeća do pada Austro-Ugarske monarhije i demografska kretanja*. Vabilo je najavilo 16 referentov, med njimi iz Slovenije dr. Jasno Fischerjevo iz Ljubljane in dr. Jurija Titla iz Kopra. Ker je bilo srečanje posvečeno tudi sedemdesetletnici KPJ in v letu, ko je minilo petdeset let od začetka druge svetovne vojne in

¹ Iz zapisnika seje politbiroja CK KPS 28. aprila 1951, na kateri so razpravljali o pogledih Edvarda Kocbeka na vprašanje svobode, se vidi, da so tedaj tudi Metoda Mikuža omenjali kot »ostanek reakcije«.